

Agrarisch Natuurbeheer in Nederland

G.R. de Snoo, Th.C.P. Melman, F.M. Brouwer, W.J. van der Weijden & H.A. Udo de Haas (red), 2016. Wageningen Academic Publishers, 384 pagina's, €37,50. ISBN 978-90-8686-281-8

Dit boek is een gezamenlijk werk van 45 auteurs onder leiding van een vijfkop-pige redactie met lange ervaring in agrarisch natuurbeheer in Nederland. Het is een mooi uitgevoerd boek, systematisch met heldere kaders en een aanwinst voor iedereen die zich wil verdiepen in agrarisch natuurbeheer. Voor de mensen met minder tijd is het heel prettig, dat ieder hoofdstuk eindigt met een sectie 'van de redactie' waarin een samenvatting van de belangrijkste punten wordt gegeven inclusief enkele kritische kanttekeningen.

Het boek bestaat uit vier delen, waarbij qua aantal pagina's de ecologische aspecten het meeste accent krijgen samen met het historische en beleidsmatige overzicht. Er zijn ook uitkijkjes naar historie en toekomst via de invulling van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Deze beslaan samen tweehonderdvijftig pagina's, terwijl delen drie en vier, de sociale en economische aspecten en het perspectief, het met

zevenenzestig pagina's moeten stellen. Het boek laat goed zien hoe complex agrarisch natuurbeheer geworden is onder invloed van de vele wensen en eisen van zowel het landbouwbeleid en de landbouwpraktijk als het natuurbeleid. De relatie natuur en landbouw in Nederland gedurende de laatste anderhalve eeuw komt aan bod met de nadruk op ontwikkelingen in de laatste vijftig jaar. Ook de ontwikkeling in het landbouwbeleid krijgt ruime aandacht. Water- bodem- en klimaatbeleid worden aangestipt, evenals de te verwachten grenzen van de intensivering van de landbouw door de Europese kaders zoals die van de Kaderrichtlijn Water en het Europese klimaatbeleid. Daarbij laat het boek zien dat het agrarisch natuurbeheer, hoewel begonnen als aangelegenheid van individuele boeren en regionale organisaties, nu sterk wordt geregisseerd vanuit de overheid. Interessant is het korte maar heldere hoofdstuk over de opkomende rol van agrarische natuurverenigingen en collectieven die zich ontwikkeld hebben van vrijwilligersorganisaties tot de nieuwe, sinds kort officiële, contractpartner van de Nederlandse overheid en de Europese Unie. Terecht merkt de redactie op: "Nu de collectieven een belangrijk deel van de uitvoeringstaak van de overheid overnemen (...) kan dit span-

ning opleveren met de oorsprong van agrarische natuurverenigingen als bottom-up initiatief."

Een lang en goed gedocumenteerd onderdeel vormen de zeven ecologische hoofdstukken. Ze zijn zeer informatief en geven de lezer een goed beeld van de trends in soorten en landschap van het agrarisch gebied met allerlei positieve en negatieve aspecten. Er zijn successen en missers te vinden. Heel duidelijk is dat de ganzen gelukkig zijn met intensief bemest grasland, maar dat de soortenrijke weide nog ver weg is in Nederland. Een van de aspecten die niet uitgebreid worden belicht is hoe al die trends nu gemeten worden en hoe de resultaten met de eigenaren, organisaties

en overheid worden gedeeld. Het is heel goed, dat er ook aandacht is in dit boek voor het blauwe netwerk, sloten en slootkanten, waar nog veel te winnen valt. Daarbij mis ik echter de beken en beekdalen in pleistoceen Nederland, die juist door hun formaat en vorm uiterst kwetsbaar zijn, maar wel essentieel voor de biodiversiteit in het gebied waar nitraatdruk het grootst is. Geconstateerd wordt dat monitoring vanaf 2016 systematisch gaat worden opgepakt, en de auteurs vragen zich af of dit zo gebeurt dat daarmee de resultaten van beheer geëvalueerd kunnen worden. Blijkbaar is dat nu nog niet het geval, maar het is wel belangrijk voor toekomstig beheer en om continuïteit te waarborgen. Bovendien moet men zich ook afvragen wat er gemeten moet gaan worden en hoe dat zo kosteneffectief mogelijk kan. Daar is in dit boek nog geen aandacht aan besteed, maar dat het moet en dat er vooraf goed over moet worden nagedacht, staat voor mij vast.

Het is jammer, dat sociaaleconomische aspecten en de bedrijfsvoering maar in twee hoofdstukken worden behandeld, respectievelijk over natuurbeheer in de bedrijfsvoering en verbrede landbouw. In het hoofdstuk perspectieven wordt er relatief

weinig over gezegd. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat bedrijfsgegevens niet openbaar zijn, maar het is wel belangrijk na te denken of en hoe natuurbeheer en multifunctioneel landgebruik in de bedrijfsvoering kunnen worden opgenomen. Er worden echter wel interessante dingen over gezegd. Zo staat op pagina 282: “ (...) bedrijven met agrarisch natuurbeheer hebben over het geheel genomen een lagere intensiteit, maar anders dan vaak gedacht een beter inkomen en een beter toekomstperspectief dan bedrijven zonder agrarisch natuurbeheer.” Vervolgens wordt op pagina 296 geschreven: “Bij andere verbredingsactiviteiten is het vaak de vrouw die deze ontwikkelt en uitvoert.” Ik lees daaruit dat opbrengstmaximalisatie niet meer de enige doelstelling is en dat andere sociaaleconomische ideeën en doelen kunnen meespelen. Beide uitspraken maken mij in ieder geval nieuwsgierig.

De redactie stelt aan het eind van hoofdstuk 5 dat zal moeten blijken in hoeverre het huidige beheer via collectieven in de toekomst meerwaarde biedt. Bij mij riep dat de vraag op hoe men dit in andere landen in Europa doet. Je ziet daar vergelijkbare ontwikkelingen. Landen als Zwitserland, Oostenrijk, Denemarken en Duitsland

doen ook van alles met agrarisch natuurbeheer en landschapsherstel. Er is een Europese koepelorganisatie voor organische landbouw. Bestaat er ook een dergelijke organisatie voor agrarisch natuurbeheer? En hoe werken ze dan in die landen, kunnen we er wat van leren? Helaas komt kennis delen en halen in Europa in het hoofdstuk over perspectieven niet aan de orde, maar het zou wel een mooi thema kunnen zijn voor een Europees project en een vervolg op dit waardevolle Nederlandse boek.

ROB JONGMAN, REDACTIE LANDSCHAP